

TÜRK KADINI VE ÇAĞDAŞLAŞMA

Prof. Dr. Birsen GÖKÇE (*)

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türk toplumun da kadın; yaşamın her döneminde "kadın" olması nedeniyle ortaya çıkan çeşitli sorunları çözmek için uğraş vermektedir. Kırsal kesimde ücretsiz tarım işçisi olarak çalışan köy kadınından kentteki ev kadınına, fabrikadaki işçi kadından büroda eli kalem tutan kadına kadar bütün kadınlar çalışmakta dolaylı ya da doğrudan üretime katkıda bulunmaktadır. Çalışma koşullarının değişik oluşu karşılaşılan sorunların kapsam ve niteliklerini etkilemekle beraber temel sorun kadının toplum içindeki yeri konusunda ortaya çıkmaktadır.

Yüzyıllardan beri kadın daima arka planda bırakılmış, erkeğin üzerinde söz sahibi olduğu bir "meta" olarak düşünülmüş ve bu yönde düşündürülmeye olağanüstü çaba gösterilmiştir. Erkek sınıfsal konum içinde birinci sınıf kadın ise, ikinci sınıf vatandaş sayılagelmiştir. Bu nedenle de kadının toplumdaki yeri daima tartışılmalı bir konu olmuştur.

Geleneksel toplumlarda cinsler arası iş bölümünün kesin oluşu kadına sadece "evinin kadını ve anası" olma sıfatını vermiştir. Erkek ise; "evin ekmeğini getiren" her işte son sözü söyleyen ve zihinlerde otorite kavramıyla birlikte düşünülen bir tip olarak algılanmıştır.

Kadının üretime doğrudan ya da dolaylı katkıları hiçbir zaman bağımsız bir güç olarak düşünülmemiştir. Geleneksel-kırsal toplumdaki başlayarak günümüze kadar kadının iş gücünden tarlada, bağda, bahçede ve evde çeşitli biçimlerde yararlanmış ancak gördüğü hizmetler yönünden erkeğe kıyasla genellikle arka planda sayılmış ve ekonomik gücü yardımcı bir güç olarak kabul edilmiştir. Kadının ürettiğine, fizik gücüne ek olarak bilgi ve beceri katmaya başlaması oranında ekonomik gücü artmış, sesini ve etkinliğini duyurmaya çalışarak toplum içinde yerini alma çabaları göstermeye başlamıştır. Bu durum özellikle toplumların sanayileşme ve kentleşme süreci içine girmeleriyle belirgin hale gelmiştir. İş bulmak üzere kente göç, geçim sıkıntısı kadının da dışarda çalışmak zorunda oluşu, ilişki ve alışkanlıkları geleneksellikten uzaklaştırmıştır. Ancak henüz bu çabalar kadını yıllardır toplum içinde alışılmalı konumundan kurtaramamıştır. Özellikle cinsler arası "üstünlük yarış" günlük yaşamın her kesitinde kendini var kuvvetiyle duyur-

(*) H.Ü. İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü, Öğretim Üyesi.

mağa başlamıştır. Bu gergin durum evde aile üyeleri arasında, iş alanında amir-memur ve patron-işçi ilişkilerinde açıkça gözlenmektedir.

İnsanlığın gelişimini birlikte sağlayan, birlikte yürüten ve birbirlerini her alanda tamamlamaları toplumsal düzen bakımından zorunlu olan kadın ve erkeği farklılıklarından değil, benzerliklerinden hareket ederek incelemek gerekir.

Esasen toplumu insan ögesi ve toplumsal yapıyı da insanlar arası ilişkiler oluşturduğuna göre toplum içindeki görev ve sorumluluklar yönünden kadın erkek arasında ayırım yapmak sosyolojik açıdan hatalı bir yaklaşımdır. Kadın-erkek ayrımı sadece doğanın her iki cinse tanıdığı ayrıcalıklar açısından ele alınabilir. Kadını ve erkeği birbirinden soyutlayarak her ikisinin birlikte oluşturduğu toplumu ya da toplumsal ilişkiler bütünü anlamak olanaksızdır. Bu nedenle kadının çağdaşlaşması, toplumun çağdaşlaşması olgusu ile beraber ele alınıp irdelenmelidir. Genellikle Türk kadınının çağdaşlaşması söz konusu edilince de gündeme derhal seçme ve seçilme hakkı gelmektedir.

Kadın derneklerimiz her yıl Aralık ayında Türk kadınının seçme ve seçilme hakkına kavuşmasının yıldönümünü kutlamaktadır. Parlak konuşmaların yapıldığı törenler düzenleniyor, beyanatlar veriliyor. Mesleklerinde ilerlemiş küçük bir azınlık Türk kadını adına konuşuyor. Aslında hemen hemen her konuda çağımızın gerisinde kalırken seçme ve seçilme konusunda bir çok batılı ülkenin önünde yer alıyoruz. 1893'te seçme hakkının öncülüğünü Yeni Zelanda yapmıştır. Onu sırasıyla İskandinav ve bazı Orta Avrupa Ülkeleri, 1920'de Amerika, 1928'de İngiltere, 1934'de Türkiye, 1945'de Fransa, 1952'de Yunanistan, 1971'de İsviçre, 1976'da Portekiz izliyor.

Kuşkusuz seçme ve seçilme hakkı çok önemli. Ancak yegane ölçüt olarak ele alındığında çağdaşlaşma sürecinin hangi noktasına varılabilir?

Kadının çağdaşlaşması konusunda öncelikle toplum içindeki yerine bakmak gerekir. Toplumsal yapının, yani toplumdaki ilişkiler bütünü içinde kadının yeri, çağdaşlaşıp çağdaşlaşmadığının göstergesi olmaktadır.

Türk kadınının tarihsel açıdan üç önemli dönem geçirdiği gözlenmektedir.

- 1 - İslamiyetin kabulünden önce,
- 2 - İslamiyetin kabulünden sonra,
- 3 - Cumhuriyet dönemi.

Cumhuriyet döneminde kadının toplumsal konumu incelenirken ilk iki dönemin etkileri açıkça kendini göstermektedir. Birinci dönemin olumlu, ikinci dönemin olumsuz etkileri, Cumhuriyet döneminde kadının yeni bir kişiliğe bürünmesine yol açmıştır (Gökçe, 1982).

İslamiyetin kabulünden önce Türk toplumunda kadın ve erkeğe eşit değer verildiği ve bu durumun üretim alanına da yansdığı; çini işlemeciliği, halı-kilim dokumacılığı gibi sanat eserlerindeki yazılı kaynaklardan da açıkça anlaşılmaktadır. Öte yandan Ziya Gökalp'in çeşitli yayınlarında da (Doğramacı 1982; 72-79) eski Türklerde kadın ve erkeğe eşit değer verildiğine dair kanıtlar sergilenmektedir.

İbni Batuta Seyahatnamesinde; "Türk kadınlarına toplum içinde önemli yerler verildiğini, erkeklerle bir arada çalıştıklarını ve yemek yediklerini ve kadınların mertebesinin erkeklerden yüksek olduğunu, Türk sultanlarının hatunlara saygı gösterdiklerini, ilkönce hatunu tutarak taht'a oturtuktan sonra sultanın oturduğunu" anlatmaktadır.

Grenard'ın "Türkistan ve Tibet" adlı eserinde de Ziya Gökalp ve İbni Batuta'nın görüşlerini doğrulayan örnekler var. "Türkistan'da çiftçi; buğday veya mısırını elinden çıkarmak istediği vakit karısıyla beraber pazara gider kadın alış veriş işlerini kontrol eder. Malı kadın isterse ve dilediği fiyata satar. Ayrıca kadınlar yalnız olarak da pazara giderler. Asyanın başka tarafında olup bitenin tersine olarak nişanlanan gençler çoğu zaman birbirlerini uzun zamandan beri tanırlar. Bir köyde, bir mahallede beraber büyümüşlerdir.

Grenard'ın müslüman olan bu bölgedeki incelemelerinde, özellikle kadınlara toplum içinde verilen yer ve haklar konusunda araştırmacımında beklemediği sonuçlarla karşılaşmıştır.

Özetle tarihi belgeler İslamiyetten önce Türk kadının toplumda erkeklerle beraber yer aldığını ve kişisel haklar bakımından da iki cins arasında bir ayrım olmadığını göstermektedir. Kadının devlet idaresinde yeri vardır. Birden fazla kadınla evlilik yoktu. Yaşamda, giyimde kaç-göç gibi, çarşaf, peçe gibi alışkanlıklar yoktu. İslamiyetin kabulü kadın haklarına çeşitli kısıtlamalar getirmiştir. Özellikle İran'da yaygın olan Zerdüş dininin etkisiyle İslam dünyasında kadın hakları daha çok kısıtlanmaya başlanmıştır.

İslamiyet üzerindeki yanlış yorumlar nedeniyle içinde yaşadığımız yüzyıl başlarına gelindiğinde Türk kadını çarşafı, peçeli, kafes arkasından dünyaya bakan, çarşı pazarda alış verişini yapamayan, eşyle, çocuklarıyla evinin dışında bir yerde yemek yiyemeyen, otelde eşyle birlikte kalamayan toplumun ve özellikle erkeğin istismar ettiği bir varlık halindeydi. "Kadını" istemek, evlenmek, boşanmak erkeğe özgüydü. Hakim karşısındaki iki kadın tanık bir erkek tanığa eşdeğerdi. Mirasta kızlar erkeğin yarısı kadar hak alırdı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını izleyen devrim hareketleri çeşitli alanlara yöneldiği gibi aile ve kadın konusunu da kapsamına almıştır. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal siyasal savaşım kadar toplumsal savaşıma da önem vermiştir. Atatürk özellikle Türk kadının içinde bulunduğu durumu, Türk ailesinin so-

runları bir toplumbilimci yaklaşımıyla gözlemiş ve Türk kadının toplum içinde gereken sosyo-ekonomik yerini alması ve bu konuda ortaya çıkan sorunları bertaraf etmek üzere büyük çaba sarfetmiştir.

Atatürk 1923'de Konya'da kadınlar ile, yine aynı yıl İzmir'de ve 1925'de Kastamonu'da yaptığı çeşitli konuşmalarda İstiklal Savaşında Türk kadının gösterdiği özverili çalışmaları halka anlatarak hem kadın konusunda görüşlerini açıklıyor hem de, toplumu bu konuda daha sonraki yıllarda yapmayı düşündüğü yasal değişikliklere hazırlıyordu. Yukarıda değinilen konuşmalardan aşağıya alınan parçalar Atatürk'ün bu konudaki kesin tutumunu açıkça sergilemektedir. "Kadınlarımız aslında sosyal hayatta, erkeklerimizle her vakit yan yana, yaşadılar. Bugün değil, eskiden beri, uzun zamandan beri, kadınlarımız erkeklerle baş başa savaş hayatında, maiyet hayatında, erkeklerimizden yarım adım geri kalmıyarak yürüdüler. Belki erkeklerimiz, memleketi istila eden düşmanlara karşı; süngüleriyle, düşman süngülerine göğüs germekle varlıkları gösterdiler. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat kaynaklarını, kadınlarımız işletmiştir. Memleketin varlık sebeplerini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmaktadır. Kimse inkar edemez ki, bu harpte ve ondan evvelki harplerde milletin hayati kabiliyetini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, ürünlerini pazara götürerek paraya çeviren, aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla beraber sırtı ile, yağmur demeyip kış demeyip, sıcak demeyip, cephanenin mühimmatını taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakar, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur."

"Daha selametle, daha dürüst olarak, yürüyeceğimiz bir yol vardır: Büyük Türk kadınına çalışmalarımızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, içtimai, iktisadi hayatta erkek şeriki, arkadaşı yardımcısı yapmak yoludur."

"Çok büyük şükranla görüyoruz ve görmekteyiz ki, her yerde hanımlarımız erkeklerle fikir ve nur yolunda yarışmasına yürüyorlar. Yine şükranla ifade etmek lazımdır ki, hiç bir yerde kadınlarımız erkeklerden aşağı değildir. Kadınlarımızın daha müsait olmayan şartlar altında erkeklerden geri kalmayışı ve belki aynı şartlar altında erkeklerden ileri gidişi övünülme gerektirir. Lakin, kadınlarımız bununla gururlu olmayı değil, özellikle aydın kadınlarımız; yabancıların, düşmanların ve içimizdeki kötü niyetlilerin kendilerine atf ve isnad etmek istekleri doğru olmayan ve haksız noktaların gerçekten de doğru olmadığını ve haksız olduğunu göstermek mecburiyetindedirler. Bunu fiili olarak, maddi olarak, teşebbüsleri ile, tavır ve hareketleri ile, her şeyleri ile göstermiş ve ispat etmişlerdir."

Özetle Atatürk toplumsal yaşamda kadınla erkeğin aynı haklara sahip olmasını istiyor ve bunu salt sözcüklerle değil kendi davranışlarıyla da ortaya koymağa çalışıyordu. Kadın ve erkeğin batılı

gibi düşünmesini istiyordu. 1925 yılında İzmir'de Cumhuriyet döneminin ilk balosu verilmiştir. Bu baloda kadın erkek ilk defa bir arada eğleniyor, dans ediyor ve bu hava kısa aralıklarla Trabzon, Mersin, Bursa'ya yansiyordu. Kuvvetli kişiliği yakın çevresindekileri de etkiliyor batılı giyim, düşünce ve davranışlar günlük yaşama giriyor ve alışkanlık halinde toplumda yaygınlaşmağa başlıyordu. İlk kez kadın-erkek Ata'nın nikahında bir arada olmuştur. Ve evlenme rızası da konukların önünde Latife hanımdan aracısız olarak alınmıştır. Daha önceleri kadın, akrabalarından birine vekalet verir nikah o suretle erkekler arasında kıyılırdı. Bu konuda ilk yasal değişiklik 1926'da Medeni Kanunun kabul edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu kanunla ailede kadın ve erkeğe eşit haklar verilmiş, karı ve kocanın ayrı ayrı mal sahibi olabilmeleri, mirasın çocuklar arasında eşit olarak dağıtılması öngörülmüş ve aile üyelerinin kişilik haklarını koruyucu hükümler getirilmiştir.

Daha sonra çeşitli yasalarla kadın haklarında ilerlemeler kaydedilmiş ve son olarak 1934 yılında seçme ve seçilme hakkı da kendisine tanınmıştır.

1961 ve 1982 Anayasaları da kadın-erkek ayrımını ortadan kaldıracı bir biçimde hazırlanmıştır. Çok özel hükümler dışında kadın-erkek kelimeleri her iki Anayasa'da da kullanılmamıştır.

Bugün hukuk açısından Türk toplumunda kadınların erkeklerle eşitliğini engelleyen pek az yasal neden kalmıştır. Ancak bu yasal nedenler kaldırılrsa bile kadının sosyo-ekonomik statüsünde erkeğe eşit olacağı sanılmamalıdır. Öğrenim görmüş meslek kadınlarının dışında bu eşitlik geleceğe yönelik bir beklentidir.

Öte yandan yasaların öngürdüğü bir çok açık ve kesin hükme rağmen kadınlarımızın pek az bir kısmının sahip oldukları bu haklardan yararlandıkları görülmektedir.

Yasalar bir üst yapı kurumu olarak kadının toplumdaki ikincil durumunu değiştirmek için gerekli fakat yeterli değildir. Yasaların etkili bir biçimde uygulanması sağlanabilirse kadının toplumdaki konumunu değiştirmeye yönelik adımlar atılabilir. Türk kadının toplum içindeki yerinin değişmesi hem biçimsel, hem de öze ait bir çok çelişkileri beraberinde getirmiştir.

Ülkemizde ilk öğrenimin zorunlu olmasına karşın hala okuma yazma bilmeyenlerin oranı 1985 nüfus sonuçlarına göre yaklaşık %30 gibi küçümsenmeyecek bir düzeydedir. Özellikle okula gönderilmeyen kız çocuklar nedeniyle okuma-yazma bilmeyenlerin oranı kırsal alanda daha da yükselmektedir. Bu sonuç cinsiyet ayrımı yapılmaksızın ilk öğrenim mecburiyeti getiren yasanın kentsel ve kırsal, çoğunlukla da kırsal yörelerde nüfusu kapsamadığını ve özellikle kadın nüfusta işlerlik kazanmadığını göstermektedir.

Kadının çalışma hayatına katılım biçiminin oransal düşüklüğü ile kadın emeğine erkeğe kıyasla az ücret ödeniyor olması ve Medeni Kanunun tek evlilik koşuluna karşın, hala birden fazla evlilik biçiminin de toplumda bulunması yasalarla, tanınan hakların gerçek hayata yansımadığını gösteren kapsamlı örneklerdir.

Kadına ilişkin konu ve sorunları toplumsal ve ekonomik yapıdaki ilişkiler bütünü içinde ele alınıp değerlendirmek gerekir. Toplum salt ekonomik ilişkiler çerçevesinde yönlenecek ve bu ilişkilere göre belirlenen bir yapı değildir. Eğitim, din, ideoloji, gelenek ve görenekler, değerler ve benzeri üst yapı öğelerinin toplumsal yapıyı belirlemede önemli rol ve katkıları vardır. Yani kadının sadece ekonomik özgürlük kazanması ya da yasal hak ve güvencelere kavuşması toplum içindeki konumunun erkeklerle aynı düzeye gelmesini sağlamaz. Kısaca kadının toplumda erkeklerle eşit konuma gelebilmesi için hem üretim sürecinde aktif bir rol alarak ekonomik bağımsızlığını kazanması, hem de toplumda kadına verilen değerin, kadın-erkek ilişkilerini belirleyen geleneklerin, kuralların kadının aile ve çeşitli toplumsal kurumlardaki yerinin ve işlevlerinin değişmesi gerekmektedir.

Toplumumuzda kız çocuğa harcanacak 'emek' ve 'para' boşa gidecektir düşüncesiyle hareket eden babaların sayısı azımsanmayacak düzeydedir. (Gökçe, 1979). Nüfusun hala yarıdan fazlasının yaşadığı köy, kasaba ve hatta büyük kentlerin gecekondu bölgelerinde kız çocuk aile içinde fazlalıktır, istenmeyen bir varlıktır.

Kız çocuk babanın gözünde sadece evlendirileceği zaman önemsenen bir varlık haline gelir. Çünkü artık onu satıp para kazanacaktır. Fıatı kızının niteliklerini ve çevre koşullarına göre saptanır. 6-7 yaşından itibaren kardeşlerine bakan, tarlada çalışan, zeytin toplayan kız, başlığı alınıp evlendirildikten sonra da kocasının evinde çalışmaya başlar, hayatı pahasına sayısız doğum ve düşüklere karşın yine çalışmaya devam eder. Bu koşullar altında erken yaşta yıpranan kadının kuma (ortak) sorunu ile karşılaşması da onun bir başka yazgısıdır. "Kadının yüzünün karası, erkeğin elinin kırı" felsefesinde kapsamlı bir diğer sorunu günmede getirmektedir.

Özetle; toplumun özellikle erkeğin gözünde kadın, her türlü sıkıntıya katlanacak, bulduyuyla daha doğrusu kendisine verilenlerle yetinecek, elde edemediğini aramaya sormaya hakkı olmayan, erkeğine ve hatta kumasına hizmet ve çocuklarına analık yapmakla görevli olan ve fakat hakları olmayan bir varlıktır. Bu görüşler hızlı değişim süreci içinde olan toplumumuzun kentsel bölgelerinde de kendini hissettirmektedir. Öğrenim görmüş erkeklerimiz arasında kadının kendisi ile aynı düzeyde çalışmasını, aynı parayı kazanmasını ve hatta daha üst düzeylere ulaşmasını kabul edemeyen ve buna tepki gösterenlerin sayısı da az değildir.

Bütün bunlara rağmen sanayileşme ve kentleşmenin doğal sonucu olarak kadının evinin dışında ücretli olarak çalışma hayatına girişi zorunlu bir olgudur. Bugün Türkiye'de kadını yaşadığı ortam bakımından dört grupta toplamak mümkündür. Toplumsal konumları da yaşadıkları ortamın koşullarıyla belirgin çizgiler kazanmaktadır.

- 1 - Köylü Kadın
- 2 - Kasabalı Kadın
- 3 - Gecekondu Kadın
- 4 - Kentli Kadın

1 - Kırsal kesimde yaşayan kadın aile işletmesinin üretimine tüm gücüyle katılır. Ancak üretimde harcadıkları emek hiç bir zaman değerlendirilmez. Statülerini belirleyen; geleneksel yaşam koşulları içinde çocuk doğurmak ve yaşlanmaktır. Tarımın makinalaşmasıyla ekonomik açıdan hızla değişen ve kalkınan kırsal yörelerde, kentlere akın eden iş gücü özellikle kadının statüsünde değişmeye yol açmıştır. Aile içi ilişkilerde erkekte olan mutlak otorite ilişkisi çözülmeye başlamıştır.

2 - Kasabalı kadın ise, kırsal kesimde yaşayan kadına kıyasla daha kapalı (conservative) bir yaşam sürdürmektedir. Bu tutuculuğun nedeni kadın iş gücünün ev işlerine bağımlı kalmasıyla açıklanabilir. Kadın genellikle sadece kocasının statüsü ile anılır. Bakkalın, kasabın, berberin, tuhafiyecinin karısı gibi. Sosyal kontrol çok sıkı bir biçimde kadını çevrelediğinden kasaba kadını oldukça tutucu bir tip oluşturmuştur.

3 - 'Gecekondu' kırsal alandan büyük kentlere göç sonucu büyük kentlerin çevresinde göç edenlerin inşa ettiği ve oturduğu mahallelere verilen addır. Bu bölgelerde yaşayan kadınlar her ne kadar geleneksel alışkanlıklarını sürdürmek istiyorlarsa da kentsel yaşama da ayak uydurma çabası içinde oldukları görülmektedir. Böylece tam anlamıyla köylülükten kopamayan ve fakat kentli olmaya özenen bir kadın tipiyle karşılaşılmaktadır. Bunlar ekonomik açıdan aile bütçesine katkıda bulunmak üzere sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kesimlerdeki evlerde gündelikçi olarak çalışmakta olup kent kadının yaşamını yakından izlemekte ve etkilenmektedir.

4 - Kentli kadınlar ya da başka bir ifadeyle kentsel yörelerde yaşayan kadınların büyük bir kısmı ev kadını olmakla beraber bu kesimde giderek çalışan kadın sayısı artmaktadır. Özellikle hızlı kentleşme kadın işçi sayısında büyüme göstermektedir.

Türkiye'de kadın işgücü açısından en önemli gelişme endüstri sektörü yerine hizmet sektöründe özellikle kamu görevlileri alanında göze çarpmaktadır. Türkiye'de kamu görevlisi kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre; 1938 yılında kamuda görev yapan kadınların oranı %9.5 iken 1980'de bu oran 23.3'e

yükselmiştir (Çitçi, 1982: 101). Kadınların erkeklere oranla 1978 yılına kadar hızlı bir sayısal artış izlediği görülmekle beraber 1978'den itibaren kamu görevlisi kadınların oranında hızlı bir düşüş başlamıştır.

1938 – 1946 yılları arasında %19.8

1946 – 1963 yılları arasında %24.8

1970 – 1976 yılları arasında %37.3

1976 – 1978 yılları arasında %43.7

1978 – 1980 yılları arasında %19.4

Yani kamu kesiminde kadının çalışması konusunda bir gerileme söz konusudur. Kamu kesiminde çalışan kadınlar bürokrasinin daha ziyade alt ve orta tabakasında yer almaktadır. Kadınların çoğunlukta olduğu kamusal hizmetler de sırasıyla eğitim, turizm, sağlık, sosyal güvenlik sektörleridir. Bu alanlar da genellikle erkekler tarafından giderek terk edilen sektörler olarak kabul edilmektedir.

Kadınların büyük çoğunluğu ekonomik gereksinimler nedeniyle aile bütçesine katkıda bulunmak, aileye ikinci bir gelir kaynağı sağlamak zorundadır. Meslek kadını için çalışma isteği ağır basmakla beraber iş ve aile hayatı arasında çatışma başgösterdiğinde toplumdaki yerleşik kurallar ve yönlendirmeler nedeniyle genellikle kadın ailesini mesleğine tercih etmektedir. Kuşkusuz tüm islam ülkeleri arasında Türkiye bugüne dek her düzeyde en fazla yüksek öğrenim görmüş kadın yetiştirmiştir. Türk üniversitelerinde çeşitli kademelerde öğretim üyesi ve yönetici olan kadınların oranı, kadınlara özgürlük akımından çok önce, Avrupanın pek çok ülkelerinin de önünde idi. Bununla beraber Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısında olup biten köklü değişmeler diğer gelişmekte olan ülkelere benzer şekilde, Türk kadınlarını da aşılması imkansız engellerle karşılaştırmaktadır. Bu engeller yasal sınırlamalardan değil yapısal eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Ve daha önce değinildiği üzere yapısal eşitsizliğin başlama ve gelişerek devam etmesinde islamiyet dönüm noktası olmuştur.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka konuda Türk kadınının siyasetle olan ilişkileridir. Siyasal hakların tanınmasını izleyen ilk seçim dönemi olan 1934 yılında Türk kadını parlamento-da %4.5 ile temsil edilmiş, 1990'larda bu oran %0.6'ya düşmüştür. Kariyer olarak siyasetle ilgilenen kadın sayısı giderek azalmıştır. Bu ilgisizliğin temelinde de kadın-erkek eşitsizliği sorunu yatmaktadır. Abadan'a göre; Atatürkçülük ilkelerinin ilk erozyon belirtileri kendisini Atatürk'ün Türk toplumunda yerleştirmeye çalıştığı kadın-erkek eşitliği alanında göstermiştir (Abadan , 1984). Özellikle çok partili yaşama geçilen 1946 yılından sonra geleneksel aile değerlerini yaşatma ve dinsel yönlendirmelerle kadının tekrar eski konumuna döndürülmek istendiği gözlenmektedir. Toplumumuzda "kadına özgü" cinsiyete bağlı ayrıcalıklı rollerin oyun çağından

başlayarak, sosyalleşme sürecinin bütün aşamalarında işlenmesi ve bireylerin bu yönde koşullandırılması kadının toplumsal rollerinin ikinci plana itilmesine neden olmaktadır. Kadının iş hayatına atılma, yüksek öğrenim yapma, üste düzey yönetime katılma ve parlamentoda temsil edilme oranlarının yükselmesi kadın hakları açısından, önemli olmakla beraber sonucu çözmede yeterli de değildir. Eşitsizlik sorununu kadın hakları sorununa indirgemek sorunun sadece bir bölümünü ele almak demektir.

Eşitsizlik sorunu ise tüm toplumun sorunu olup kadın ve erkeğin birlikte eğitilmeleri ile çözüme kavuşturulabilir. Ülkemizde yapılan bir alan araştırmasına göre; kentli kadın 'geleneksel cinsiyet rolü' tutumundan çok 'eşitlikçi rol' tutumuna sahiptir (Çelebi, 1990; 25) Eşitçilik eğiliminin ilişkili olduğu değişkenler, bu eğilimin giderek artacağını göstermektedir. Araştırmacının bulgularına göre; kadın toplum içinde "kadın kimliğini" koruyarak eşitlenmek dileğindedir.

Ülkemizde 1950'li yıllardan itibaren kendini hızla hissettiren kırdan kende göçün doğurduğu hızlı 'Yığınlaşma süreci', kadının evinin dışında ücretli olarak çalışma hayatına girişini zorunlu hale getirmiştir. Ancak iş piyasasında kadın genellikle vasıfsız işçi olarak kullanılmakta, aşağı ücret ödenen uzmanlaşmayı gerektirmeyen işlerde çalıştırılmaktadır. Kadın işçilere ana oluşlarına bağlı olarak özel haklar verilmektedir. Böylece kadının ücretli olarak çalışması toplum tarafından kaçınılmaz bir olgu olarak benimsenirken, öbür yönden genellikle dini ve siyasal amaçlarla daima kendisine kadınlık ve analık görevleri hatırlatılarak sorunlarına bu çevrede çözüm aranmaya çalışılmaktadır. Çocuklara kreş bulunması, ev hizmetleri için kolaylıklar sağlanması gibi(*). Kuşkusuz bunlar sadece kadının değil, kadın ve erkeğin birlikte yüklenmesi gereken sorumluluklardır. Ancak bu gerçek teorik olarak kabul edilmekle beraber uygulamaya yansımamaktadır. Buradaki çelişkide toplumun kadını nerede nasıl ve hangi görevlerle yüklü olarak görmek isteğinde toplanmaktadır.

Böylece kadının ücretli çalışması, ekonomik bağımsızlığına kavuşması, toplum içinde çeşitli roller almasına, roller arası çatışmaların ve uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Öte yandan günümüzde kadının toplum hayatından uzaklaştırılma politikası çeşitli şekillerde belirmektedir. Kadına erken emeklilik hakkı verilmesi, annelik görevinin ulviliğinin anımsatılması, yüksek öğrenim gören ve kamu hizmetinde görev yapan kadınların oransal artışlarına rağmen (4/1) kadınlara yöneticilik görevleri verilmemesi gibi daha nice saymakla bitirilemeyecek örnekler yaşanmaktadır. Özellikle 70'li yıllarda Türk kadını Bakan, Rektör, Dekan, Elçi, Genel Müdür olarak yönetici kadrolarda görev alırken 80 ve hele 90'lı yıllarda durum tamamen

(* Bu konuda ayrıntılı bilgi için DPT'nin Türk Aile Yapısı hakkında hazırlanan özel ihtisas Komisyonu Raporuna bakılabilir.

değişmiştir. Bugün artık üst düzey yönetiminde çok az sayıda kadın vardır.

Kadınlarımızın giyimi konusunda da son on yılda büyük bir gerileme olmuştur. 90'lı yılların Türkiye'sinde çarşaf, baş örtü ve uzun pardesü ile dolaşanların sayısının giderek artması, üniversitelerde giyim kuşam konusunun hala gündemde oluşu, çeşitli genelge ve kararlarla bu konuya dikkatin çekilerek çağdaş giyim konusunda tartışmaların sürmesi genç kızlarımızı yasalarla töreler arasında bir açmaza sürüklemiştir. İşte toplumumuzda kadın bir taraftan çağdaşlığa doğru yol alırken diğer taraftan tutucu güçlerin engellemeleriyle karşı karşıya kalmaktadır.

Sonuç olarak; kadının ücretli çalışması, ekonomik bağımsızlığına kavuşması, toplum içinde çeşitli roller almasına, roller arası çatışmaların ve uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Buradaki temel sorun kadının toplum içinde alışlagelmiş yerinin değişmesi konusunda gösterilen kararsız tutum ve tepkilerden kaynaklanmaktadır. Bu tepkiler ortadan kalktığı anda doğal olarak toplumsal rolü değişecek ve sorunlar kendiliğinden çözüme kavuşacaktır.

Bu durum bizi kadın-erkek eşitliği konusuna götürmektedir. Kuşkusuz bu eşitlik toplumun insanlığına tanıdığı örneğin eğitimde fırsat eşitliği, eşit işe, "eşit ücret" "eşit izin" "eşit emeklilik" gibi haklar ve fırsatlar yönünden ele alınmalı, doğanın iki ayrı cinsine vermiş olduğu nitelikler ve yetenekler yönünden değil. Kadın-erkek eşitliği iki cinsin birbirlerinin eksikliğini tamamlaması yönünden düşünülürse bir anlam kazanır. İşte bu bağlamda kadın ve erkeğin birlikte eğitilmesi büyük önem taşımaktadır.

Toplumumuz açısından düşünüldüğünde cinsler arası eşitliği sadece sayfalar arasında sıkıştırılmış bir kaç yasa maddesinden oluşan fikir olarak değil, eski geleneği yıkıcı bir eylem olarak da görmek gerekir.

Günümüzde kadını yasal ve toplumsal haklarına kavuşması yönünde uluslararası platformda yapılan çalışmaların ötesinde Birleşmiş Milletler ve alt kuruluşları tarafından (WHO, UNICEF, IAC.. gibi) dünyanın çeşitli ülkelerinde kadını aşağılayan geleneksel uygulamalara karşı da mücadele verilmektedir (Armstrong, 1991: 42-48).

Genellikle kalkınmakta olan ülkelerde ve özellikle Türkiye'de bir taraftan bu hakların dışında kalmış olan kadınlar için büyük çaba gösterilmeli, öte yandan haklara sahip olanlar da bu hakları aşmak üzere uğraş vermelidir. Bu çabaya sadece bu hakları elde etmiş grupların sahip çıkması da yeterli değildir. Eşitlik kuşkusuz bir özgürlük sorunudur. Ve özgürlüğe kavuşmada özgür olanların rehberliği büyük önem taşımaktadır. Ancak unutulmaması gereken nokta eşitlik mantığının kadın-erkek farkı gözetilmeksizin kişiler tarafından benimsenmesi olayıdır.

Çağımız 'insan hak ve özgürlüklerinin' tanındığı ve her türlü ayrımcılığa karşı olunan bir çağdır. Cinsiyet ayrımı yapılan, eşitlikçi rol tutumu yaşama geçirilmeyen, kadının çalışması doğal karşılanmayan ve onu geleneksel ölçüler içinde yorumlayan bir toplumda çağdaşlıktan söz edilemez.

KAYNAKLAR

1. ABADAN UNAT Nermin, **Türk Toplumunda Kadın**, Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1979.
2. ABADAN UNAT Nermin, "Türk Kadınının Siyasallaşması", **Cumhuriyet Gazetesi**, 8.12.1984, s.2
3. ALKAN Türker, **Kadın Erkek Eşitsizliği Sorunu**, Ankara Üniversitesi, S.B.F. Yayını No. 475, Ankara, 1981.
4. DOĞRAMACI Emel, **Türkiye'de Kadın Hakları**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1982.
5. GÖKÇE Birsen, "Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım", **Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 1, Aralık 1978, s. 7-21.
6. GÖKÇE Birsen, "Türk Toplumunda Kadın Üzerine", **Ulusal Kültür**, Sayı 6, Ekim 1979, s. 182-193.
7. GÖKÇE Birsen, "Atatürk Döneminde Kadınların Çalışma Hayatındaki Yeri", **Kayseri Üniversitesi, Atatürk Araştırma Enstitüsü Yayını**, Ankara, 1982, s. 63-74.
8. ÇELEBİ Nilgün, **Kadınların Cinsiyet Rolü Tutumları**, Konya, 1990.
9. ÇİTÇİ Oya, **Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar**, TODAİE, Ankara, 1982.
10. YAPIT, **Toplumsal Araştırmalar Dergisi** Sayı 9, 1985 (kadın sorunu özel sayısı).
11. **Türk Aile Yapısı**, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, ANKARA, 1989.
12. ARMSTRONG Sue, "Female circumcision: fighting a cruel tradition", **New Scientist** Vol. 129, February 1991, p. 42-48.

